

UDK 339.54(497)

Ivana Božić¹

Univerzitet „Union“ Beograd

Fakultet za pravne i poslovne studije „dr Lazar Vrkatić“ Novi Sad

EFEKTI PRIMENE CEFTA 2006 SPORAZUMA NA SPOLJNOTRGOVINSKU SARADNJU ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Rezime

Uspostavljanje zone slobodne trgovine u regionu jugoistočne Evrope, početkom ovog veka, poslužilo je kao osnov za realizaciju ideje o multilateralnom sporazumu o slobodnoj trgovini, koji bi obuhvatio zemlje u tranziciji sa prostora Balkana i istočne Evrope. Najnovija verzija tog sporazuma, CEFTA 2006, okuplja zemlje zapadnog Balkana i Moldaviju koje imaju zadatak da zajedničkim snagama doprinose razvoju svih oblika međusobne saradnje, sa posebnim akcentom na saradnji u oblasti spoljne trgovine. U radu se analiziraju zemlje zapadnog Balkana i njihov dosadašnji učinak na tom planu, izazovi koji stoje na putu intenzivnijem razvoju njihove međusobne trgovinske saradnje i na osnovu dosadašnjih rezultata i aktuelnog stanja njihovih ekonomija, daje se ocena razvoja njihove buduće spoljnotrговinske saradnje u okviru ovog sporazuma.

Ključne reči: zapadni Balkan, CEFTA 2006, trgovina, saradnja.

UVOD

Proces liberalizacije ekonomskih odnosa na prostoru Balkana u poslednje tri decenije ima svoju institucionalnu formu. Akteri tog procesa su zemlje u tranziciji sa područja ovog regiona, Evropska unija i brojne druge međunarodne organizacije i asocijacije. Već od ranih 90-tih godina, postaje aktuelno njihovo interesovanje za zemlje centralne i istočne Evrope. U osnovi tog interesovanja i angažovanja međunarodnih faktora, pre svega, Evropske unije i Pakta za stabilnost u Jugoistočnoj Evropi na ovom području nalaze se politički i ekonomski motivi. Latentna ili otvorena politička nestabilnost, koja je bila determinisana konstituisanjem novih samostalnih država od delova nekada velikih država na prostoru centralne i istočne Evrope i većem delu Balkana, pretila je da se proširi i na područje zapadne Evrope. Prisustvo Evropske unije i drugih međunarodnih organizacija u ovom delu Evrope, realizovano kroz brojne institucije i projekte doprinelo je lokalizaciji negativnih političkih efekata i njihovom saniranju bez bojazni da će aktuelne posledice na bilo koji način politički destabilisati ostatak Evrope. Takođe, politička stabilnost evropskih zemalja koje su početkom poslednje decenije prošlog veka, zahvaljujući istorijskim okolnostima ostale izvan Evropske unije, bila je nužan preduslov njihovog budućeg ekonomskog razvoja i razvoja ekonomske saradnje, kako njihove međusobne, tako i saradnje sa Evropskom unijom. U tom domenu, poseban izazov za Evropsku uniju i druge međunarodne organizacije, bio je, na koji način redefinisati ukorenjene centralno planske privredne sisteme i u

¹ ibozicmiljkovic@gmail.com

što kraćem roku i sa što manje konsekvenci, u ovim zemljama uspostaviti sistem tržišne privrede po modelu kakav tradicionalno postoji u zemljama zapadne Evrope. Pri tome, poseban značaj je dat razvoju liberalizacije ekonomskih odnosa i razvoju međusobne ekonomske saradnje i povezivanja. Jedan od najznačajnijih projekata na temu liberalizacije političkih i ekonomskih odnosa na Balkanu i šire, u centralnoj i istočnoj Evropi, jeste formiranje Centralnoevropske zone slobodne trgovine (CEFTA), koja je osnovana 1992. godine. Njene članice u početku su bile istočnoevropske zemlje u tranziciji: Poljska, Čehoslovačka i Mađarska, da bi im se kasnije pridružile i Slovenija, Rumunija, Bugarska i druge zemlje. Specifičnost ove asocijacije jeste u tome što je ona snažno podržana od strane Evropske unije s ciljem da se ubrza proces tranzicije u zemljama koje pretenduju da postanu deo ove najveće evropske integracije i one bolje i brže pripreme za članstvo.

ISTORIJSKI OSVRT NA NASTANAK I RAZVOJ CEFTA 2006 SPORAZUMA

Dobri rezultati CEFTA 1992 sporazuma, na planu liberalizacije trgovine i razvoja ekonomske saradnje između zemalja članica, u potpunosti su opravdali njegovu misiju i ohrabрили dalju primenu na novostvorene balkanske države. Već početkom XXI veka, u okviru CEFTA 1992 sporazuma se izdvojila grupa zemalja koje su prepoznate kao akteri narednog kruga proširenja Evropske unije i stvorili uslovi da se u taj sporazum uključe balkanske zemlje u tranziciji. Inicijativa za stvaranje zone slobodne trgovine na Balkanu potekla je od strane Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope. Memorandum o razumevanju, liberalizaciji i olakšavanju uslova trgovine, kao osnovni akt novostvorene zone slobodne trgovine, juna 2001. godine, u Briselu, potpisalo je osam zemalja: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunija i SR Jugoslavija u čijem sastavu su bile Srbija i Crna Gora. Memorandumom je bilo predviđeno da ove zemlje međusobno potpišu sporazume o slobodnoj trgovini industrijskim i poljoprivrednim proizvodima, što je podrazumevalo snižavanje ili ukidanje carina i drugih ograničenja u njihovom prometu. U tom periodu potpisana su još dva veoma važna sporazuma o slobodnoj trgovini: prvi između Bosne i Hercegovine i Turske, a drugi između Srbije i Rusije. Premda u to vreme nije bilo izraženih političkih motiva kojima bi delovanje Bosne i Hercegovine i Srbije u okviru jednog sporazuma dovelo do pitanje njihovo angažovanje u drugom sporazumu, ekonomska snaga ove dve zemlje nije dozvoljavala da dođu do izražaja puni efekti sporazuma sa Turskom i Rusijom, već su njihove snage koncentrisane na saradnju sa zemljama u okviru CEFTA sporazuma. Osim blizine tržišta, postojanja poslovnih veza iz ranijeg perioda i ostalih ekonomskih razloga, najvažniji motiv mobilisanja snaga unutar CEFTA sporazuma bio je u tome što je CEFTA prepoznata kao siguran put ka članstvu u Evropskoj uniji.

Aktivan pristup Evropske unije na promovisanju liberalizacije ekonomskih odnosa i uspostavljanju ekonomske saradnje na prostoru centralne i istočne Evrope i Balkana, već u prvim godinama dao je dobre rezulta-

te. Stvaranjem zone slobodne trgovine između ovih zemalja, postignut je visok stepen liberalizacije njihove međusobne trgovine, što je doprinelo njihovom bržem ekonomskom razvoju i omogućilo bržu primenu standarda Evropske unije u njihovim ekonomskim sistemima. U skladu sa tim standardima, definisani su i kriterijumi i preduslovi za prijem novih članica u CEFTA sporazum: 1) da zemlja bude članica WTO, 2) da je sa EU zaključila sporazum o pridruživanju i 3) da zakluče bilateralne sporazume o slobodnoj trgovini sa svakom zemljom članicom EFTA (Kovačević, 2002: 400). Međutim, od prvog kriterijuma se ubrzo odustalo, s obzirom na činjenicu da, u to vreme, Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina nisu bile članice WTO, niti su u dogledno vreme mogle ispuniti kompleksne uslove za članstvo. Od pomenutih zemalja, Crna Gora je postala članica WTO 2012. godine, dok Srbija i Bosna i Hercegovina još uvek imaju status posmatrača. Članstvo ove dve zemlje u WTO praćeno je brojnim problemima od kojih se izdvaja onaj vezan za prihvatanje propisa o proizvodnji i prometu GMO proizvoda po modelu koji ima Evropska unija.

Ulaskom deset zemalja centralne i istočne Evrope u Evropsku uniju 2004. i Rumunije i Bugarske 2007. godine, CEFTA sporazum gubi na značaju. Svojevrsnu reafirmaciju doživljava 2006. godine kada je zaživela početkom veka pokrenuta inicijativa da zemlje zapadnog Balkana i uz njih Moldavija, prihvate taj sporazum – njegove ciljeve i principe (Božić Miljković, 2007). Za razliku od prethodnog CEFTA sporazuma, koji je obuhvatao veći broj zemalja, koje su istorijski i ekonomski bile kompatibilnije Evropskoj uniji i pokazale visoku transparentnost u usvajanju njenih vrednosti i pravila, novi sporazum nailazi na brojne teškoće i izazove. On pre svega, polazi od ekonomskih i političkih realnosti na Balkanu u kojima grupa zemalja u tranziciji (zemlje zapadnog Balkana) predstavljaju njegovo neuralgično područje i u kojima su procesi evrointegracija najsofženiji a ekonomski problemi najizraženiji:

„Činjenica je da je EU primarno uvela koncept jaćanja regionalne saradnje kao sredstvo prekidanja ciklusa nasilja u regionu. Važan deo ovog procesa je bila promocija poruke „regionalna saradnja se isplati“. Međutim, problem nastaje ukoliko države članice oćekuju neku drugu vrstu rezultata od regionalne saradnje. Cilj država Zapadnog Balkana je ćlanstvo u EU, dok predstavnici EU naglašavaju pozitivne karakteristike same saradnje, postajući prilićno nejasni oko vremenskog okvira integracija (Delević, 2011: 10).“

Polazište inicijative za stvaranje novog CEFTA sporazuma, sa aspekta Evropske unije bilo je uspostavljanje trajnijeg mira i stabilnosti na prostoru zapadnog Balkana, posredstvom unapređenja međusobne ekonomske saradnje zemalja tog sub-regiona. Sa aspekta zemalja zapadnog Balkana, sporazum CEFTA je shvaćen kao logičan put ka evrointegracijama. Unapređenje međusobne trgovine i saradnje shvaćeno je kao nužan deo tog procesa, odnosno, više kao politički nego kao ekonomski cilj. Novi CEFTA sporazum, prilagođen

uslovima zapadnog Balkana, potpisan je u Bukureštu 19. decembra 2006. godine, kao multilateralni sporazum između: Albanije, Makedonije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Moldavije (Sporazum su u ime Kosova i Metohije potpisali predstavnici UNMIK-a u skladu sa rezolucijom 1244 Saveta Bezbednosti UN). Tokom 2007. godine izvršena je ratifikacija Sporazuma u državama potpisnicama, tako da se, krajem te godine otpočelo sa njegovom primenom.

Težište novog CEFTA 2006 sporazuma je na definisanju obaveza koje se odnose na robnu trgovinu zemalja potpisnica. U skladu sa ranijim bilateralnim sporazumima između zemalja centralne i istočne Evrope i CEFTA sporazumom iz 1992. godine, novi CEFTA 2006 sporazum predviđa postepenu liberalizaciju trgovine među zemljama potpisnicama (Bjelić, 2011:497). U osnovi liberalizacije je ukidanje kvantitativnih ograničenja, carina i drugih dažbina na izvoz i uvoz robe, ali i sprečavanje uvođenja novih ograničenja. Osim liberalizacije spoljne trgovine, novi CEFTA sporazum predviđa niz pozitivnih efekata koji su determinisani samim procesom regionalnog povezivanja zemalja. Uporište za optimizam u pogledu efekata novog CEFTA sporazuma bilo je u činjenici da je uspostavljanjem zone slobodne trgovine, na području zapadnog Balkana i Moldavije stvoreno novo tržište od oko 20 miliona stanovnika. Na osnovu iskustva stečenih u ranijim periodima funkcionisanja CEFTA sporazuma, očekivalo se da će veliko zajedničko tržište dovesti do povećanja konkurencije na domaćem tržištu svake zemlje pojedinačno, što bi u kratkom roku uslovalo rast zaposlenosti, produktivnosti i pad cena roba na tržištu. Takođe se smatralo da će područje CEFTA postati privlačnije za priliv stranih direktnih investicija, što će doprineti intenzivnijoj spoljnotrgovinskoj saradnji, kako između zemalja potpisnica sporazuma, tako i između njih i drugih delova sveta. Međutim, očekivani rezultati na tom planu su samo delimično ostvareni, a makroekonomski parametri koji opisuju nivo ekonomske razvijenosti ove grupe zemalja i definišu njihov ekonomski položaj u Evropi, se od 2006. godine do danas nisu bitno promenili.

EKONOMSKI RAZVOJ ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U OKVIRU CEFTA 2006 SPORAZUMA

Novi CEFTA 2006 sporazum, zemljama zapadnog Balkana nije doneo velike koristi u pogledu ekonomskog osnaživanja i razvoja. Nesporno je da je njegovim potpisivanjem i implementacijom obeležena nova etapa regionalizacije Balkana putem liberalizacije spoljne trgovine u onom njegovom delu koji je, ekonomski posmatrano još uvek na marginama savremene Evrope, a nalazi se u procesu evrointegracije. Zemlje potpisnice su, pristupajući ovom sporazumu, na inicijativu Evropske unije, imale u vidu da je trgovinska moć svake od njih jača unutar integracije nego što bi to bila pojedinačno. Većina zemalja je prepoznala moguće pozitivne efekte CEFTA sporazuma, određen broj njih se sporazumu CEFTA priključio u nedostatku perspektivnije alternative, a bilo je i onih koje su pristupu ovom projektu pružale otpor, prepoznavši u njemu mogućnost da se „putem slo-

bodnog tržišta stvori neka nova Jugoslavija“. U tom smislu, najveći otpor pristupanju CEFTA 2006 sporazumu pružala je Hrvatska, pravdajući svoju odluku činjenicom da sve zemlje zapadnog Balkana nisu članice WTO, pa bi institucionalno povezivanje sa njima, posledično imalo negativne efekte u spoljnotrgovinskoj razmeni. Ipak, pod pritiskom Evropske unije, Hrvatska je 2006. godine pristupila novom CEFTA sporazumu, ocenjujući taj čin više političkim, a manje ekonomskim i u sastavu sporazuma ostala do pristupanja Evropskoj uniji 2013. godine.

Nizak nivo ekonomskog razvoja zemalja zapadnog Balkana u periodu pristupanja CEFTA 2006 sporazumu, njihovi međusobni politički problemi i velika doza „uzdržanosti“ u njihovoj međusobnoj saradnji sa beskompromisnom orijentacijom svake od njih ka saradnji sa Evropskom unijom, usloveli su da u periodu od početka primene CEFTA 2006 sporazuma do danas, nema značajnijih pomaka u njihovom ekonomskom razvoju. Nerazrešeni politički problemi u regionu, su još u prvim godinama primene ovog sporazuma dodatno produbljeni negativnim efektima svetske ekonomske krize. U tom periodu svaka transakcija između zemalja CEFTA sporazuma bila je medijski praćena, a često i opstruirana od strane medija. U nizu primera može se izdvojiti pokušaj izvoza srpskog proizvođača sadnica lavande na tržište Hrvatske 2011. godine. Taj spoljnotrgovinski posao je, za hrvatske, kao i za srpske medije predstavljao vest, ali s tom razlikom što su se hrvatski mediji, sa izvesnom dozom nacionalizma, upustili u ocenu opravdanosti ovakve transakcije, ističući kako je lavanda prvenstveno hrvatski proizvod i nije potrebno da taj proizvod uvozi iz Srbije. Posledica te aktivnosti bila je poništaj potpisanih ugovora, te do realizacije ovog posla nikada nije došlo (Simić, Đurić Mihajlović, 2011:57).

Tabela 1.
GDP per capita u zemljama potpisnicama CEFTA sporazuma
u periodu od 2006. do 2016. godine (tekući USD)

	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Albanija	3.005	4.370	4.094	4.248	4.579	4.125
BiH	3.404	5.078	4.615	4.722	5.204	4.808
Hrvatska*	11.363	15.894	13.506	13.236	13.467	12.160
Makedonija	3.325	4.793	4.543	4.698	5.469	5.237
Crna Gora	4.384	7.368	6.682	6.587	7.378	7.023
Srbija	4.130	6.702	5.412	5.659	6.200	5.427
Moldavija	950	1.696	1.631	2.046	2.245	1.900

*Hrvatska je 2013. godine postala članica evropske unije, no i pored te činjenice, ona će se u ovom radu razmatrati u okviru CEFTA 2006 sporazuma s obzirom da je sedam godina bila potpisnica tog sporazuma.

Izvor: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>;
dostupno: decembar/2017.

Na osnovu podataka iz tabele može se zaključiti da je za balkanskim zemljama u tranziciji, prilično „ravan“ period ekonomskog razvoja u kome je početak obeležen značajnim povećanjem GDP *per capita* u svim

posmatranim zemljama, dok su od 2008. godine do kraja posmatranog perioda zabeležena neznatna povećanja ili smanjenja vrednosti tog pokazatelja. Takvo stanje uslovljeno je pre svega tranzicionom krizom, koja je već više decenija pratilac i obeležje ekonomija ove grupe zemalja, zatim svetskom ekonomskom krizom i krizom unutar Evropske unije koje su imale indirektan uticaj na ekonomski razvoj ove grupe zemalja u poslednjih deset godina. Oslabljene ekonomije zemalja zapadnog Balkana dodatno su urušene negativnim efektima velikih kriza koje su obeležile početak XXI veka, a nizak stepen ekonomskog razvoja svake od njih uslovio je znatno duži oporavak u odnosu na one zemlje i delove sveta koje se smatraju epicentrom ovih globalnih ekonomskih potresa i one koje su direktno tim potresima bile pogođene. Takav makroekonomski ambijent je, uz sve postojeće probleme koji opterećuju grupu zemalja zapadnog Balkana, bio prilično destimulativan za razvoj i produbljivanje ekonomske saradnje u okviru CEFTA sporazuma. Ta saradnja se, pred kraj prve decenije ovog veka, odvijala na jednom održivom nivou, srazmerno očekivanjima koja je od zemalja članica CEFTA 2006 sporazuma imala Evropska unija.

Globalna ekonomska kriza dovela je u pitanje još jedan od benefita koje su zemlje zapadnog Balkana i Moldavija očekivale od prihvatanja CEFTA 2006 sporazuma. Naime, očekivalo se da će veliko tržište CEFTA 2006, koje obiluje prirodnim bogatstvima, energentima, povoljnim klimatskim uslovima za razvoj poljoprivredne proizvodnje i čiji je veoma značajan resurs jeftina, a stručna radna snaga, postati nova destinacija za priliv stranih direktnih investicija, pre svega iz zapadnoevropskih zemalja, a potom i iz drugih delova sveta. Globalna ekonomska kriza i povremene krize u zemljama zapadnog Balkana koje su novijeg datuma, a koje dovode u pitanje njihovu političku stabilnost, uslovile su da priliv stranih direktnih investicija, od početka primene CEFTA 2006 sporazuma, do danas, bude ispod nivoa koji bi obezbedio ubrzanje strukturnih reformi, više stope rasta i veću ekonomsku aktivnost njihovog stanovništva.

Tabela 2.

Priliv stranih direktnih investicija u zemlje potpisnice CEFTA 2006 sporazuma u periodu od 2006. do 2016. godine (u mil USD, tekući USD)

	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Albanija	324	974	1.051	855	1.110	1.124
BiH	766	1.002	406	395	529	285
Hrvatska*	3.291	5.317	1.155	1.504	2.870	1.745
Makedonija	433	586	213	143	272	397
Crna Gora	-	960	760	620	497	226
Srbija	4.878*	3.972	1.686	1.299	1.996	2.299
Moldavija	258	711	208	227	201	143

*Podatak o prilivu stranih direktnih investicija za 2006. godinu odnosi se na Srbiju i Crnu Goru

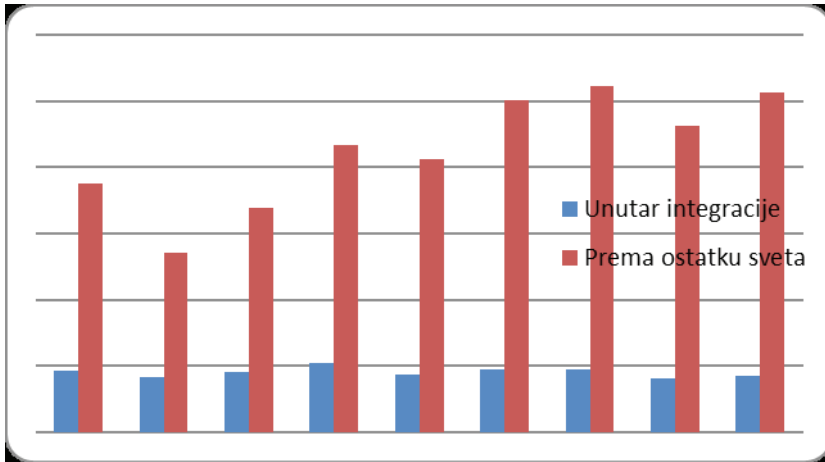
Izvor: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>; dostupno: januar 2018.

Podaci iz tabele pokazuju da su Srbija i Hrvatska u posmatranom periodu apsorbovale najveći deo investicija. Uvažavajući činjenicu da je Hrvatska u međuvremenu postala članica Evropske unije, te se efekti investicija na njenu ekonomiju sada mogu sagledavati u okviru te integracije, možemo reći da u Srbiji, priliv investicija u ovom obimu i vrednosti, nije dao željene efekte na privredni razvoj. Slično je i u drugim posmatranim zemljama zapadnog Balkana. U ovim zemljama, strani investitori se još uvek susreću sa brojnim neekonomskim rizicima, pa je to jedan od osnovnih razloga za njihovo nedovoljno angažovanje na tom području. Među tim rizicima posebno treba istaći neefikasnost državne administracije i rizik političke nestabilnosti. Smanjenje ovih rizika podrazumeva čitav niz aktivnosti na smirivanju političkih tenzija između ovih država i preuređenje institucija u okviru samih država u smislu povećanja njihove stabilnosti, pouzdanosti i uspostavljanja vladavine prava. Na taj način bi se stvorio povoljniji ambijent za poslovanje i investicionu saradnju. Određeni pomak u tom smislu ostvarile su skoro sve zemlje zapadnog Balkana. Ipak, pred njima je još mnogo izazova i prepreka koje stoje na putu ostvarenja bliže ekonomske saradnje sa zemljama Evropske unije, a među njima se posebno ističu oni političke prirode i unutarregionalne saradnje.

SPOLJNOTRGOVINSKA SARADNJA ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U OKVIRU CEFTA 2006 SPORAZUMA

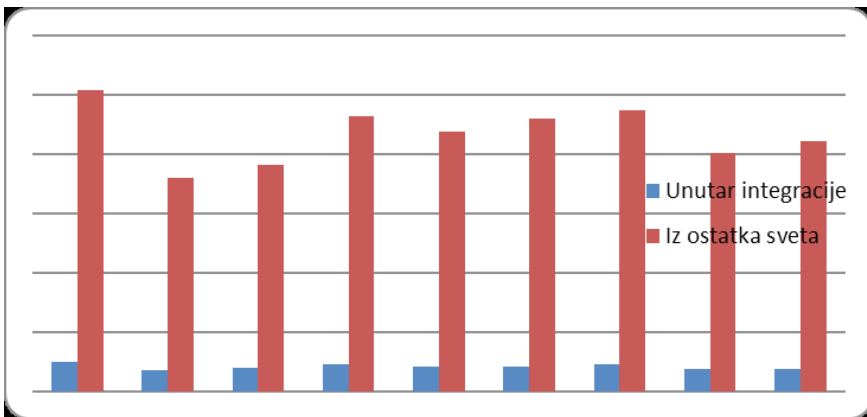
Ekonomski odnosi zemalja zapadnog Balkana determinisani su njihovim istorijskim i ekonomskim nasleđem u kome dominantno mesto imaju događaji koji su se odigrali krajem prošlog i početkom ovog veka. Upravo ti događaji, ali i aktuelni odnosi između ovih zemalja i nivo ekonomskog razvoja svake od njih, uslovljavaju obim i intenzitet njihove spoljnotrgovinske saradnje u okviru CEFTA 2006 sporazuma. Uprkos očekivanjima da će potpisivanjem CEFTA sporazuma i uz snažnu podršku Evropske unije, ove zemlje učvrstiti postojeće trgovinske veze i činiti napore u razvijanju novih oblika međusobne trgovinske saradnje, do značajnijih rezultata na tom planu, nije došlo. Da bi se spoljnotrgovinska saradnja uspešno razvijala u okviru određene trgovinske integracije bilo da je ona na nivou preferencijalnog sporazuma, carinske unije ili zone slobodne trgovine, kao što je to CEFTA 2006 sporazum, neophodno je da među članicama postoji politička volja i visok stepen komplementarnosti privreda. Postojanje političke volje je u slučaju balkanskih zemalja u tranziciji jako diskutabilno i njihovi međusobni politički odnosi u velikoj meri diktiraju intenzitet i kvalitet njihove spoljnotrgovinske komunikacije. Sa druge strane, stepen komplementarnosti privreda zemalja CEFTA sporazuma je nizak, odnosno postoji visok stepen podudarnosti njihovih proizvodnih struktura, što je posledica niske tehnološke razvijenosti: sve one izvoze sirovine i poluproizvode a uvoze finalne proizvode.

Slika 1
 Ukupan izvoz zemalja CEFTA 2006 unutar integracije i sa ostatkom sveta u periodu od 2008. do 2016. godine (u mil. USD)

Izvor: unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx; dostupno: avgust/2017.

Slika 2
 Ukupan uvoz zemalja CEFTA 2006 unutar integracije i sa ostatkom sveta u periodu od 2008. do 2016. godine (u mil. USD)

Izvor: isti kao za prethodnu tabelu.

Dosadašnje iskustvo pokazuje da je CEFTA doprinela revitalizaciji međusobne trgovine njenih članica, međutim ostvareni rezultati su daleko od potrebnih i poželjnih. Kao što se iz navedenih grafikona može videti, doprinos novog CEFTA sporazuma rastu međusobne trgovine zemalja članica je skroman, a samim tim skromne su i mogućnosti za jačanje konkurencije, izmenu struktura njihovih privreda i rast zaposlenosti. Gotovo sve zemlje potpisnice CEFTA sporazuma preko polovine spoljnotrgovinskih transakcija ostvaruju sa zemljama Evropske unije, a među značajnijim spoljnotrgovinskim partnerima su takođe i Rusija, Kina, Indija, a od

balkanskih zemalja, Turska. Sama realizacija međusobne trgovine zemalja unutar CEFTA sporazuma opterećena je nizom problema, pa čak i odstupanja od odredbi Sporazuma, aneksa i protokola, naročito kada je u pitanju spoljnotrgovinska razmena poljoprivrednih i prehrambenih, ali i nekih industrijskih proizvoda. Ti problemi nisu direktno vezani za liberalizaciju trgovine – formalno posmatrano, ona je u velikom stepenu postignuta, već za necarinske barijere administrativne i tehničke prirode gde spadaju: složene procedure na graničnim prelazima, neusklađenost rada carinskih i inspekcijских službi (sanitarnih, veterinarskih, radioloških), neusklađenost domaćih standarda i tehničke regulative sa međunarodnim, nedostatak akreditovanih tela i laboratorija, međusobno nepriznavanje sertifikata o kvalitetu i poreklu robe, razni vidovi korupcije i kriminala i sl. Neki konkretni primeri barijera registrovanih u toku primene novog CEFTA sporazuma, a koji su imali posledice po srpski izvoz unutar ove integracije su:

„Neprimereno veliki broj zahteva susednih zemalja za naknadnu proveru izdatih dokumenata o poreklu robe iz Srbije; nepriznavanje licence Instituta Mihajlo Pupin iz Beograda za projektovanje i izvođenje telekomunikacionih radova u Republici Srpskoj za učešće na tenderu JP Železnice; otežana registracija lekova i proizvoda za zaštitu bilja iz Srbije u Hrvatskoj i BiH; u Hrvatskoj se ne priznaje sortna lista semena koja važi u Srbiji (za razliku od BiH gde se ova lista priznaje); Makedonija je u julu 2009. bez najave pooštrila uslove za uvoz prehrambenih proizvoda iz Srbije. Srpski izvoznici brašna su, u tom periodu, umesto 30 evra, plaćali 500 evra za troškove analiza po kamionu; zabrana uvoza u BiH pojedinih mineralnih voda iz Srbije zbog navodne bakteriološke neispravnosti i sl. (PKS, 2006)“

Bez obzira na sve nedostatke CEFTA 2006 sporazuma, i međusobnu uzdržanost zemalja članica u pogledu jačanja međusobne saradnje, ekonomske pogodnosti koje on u datim uslovima pruža su velike i mogu se svesti na (Bajić i Zdravković, 2008: 79):

1. slobodan pristup tržištu od oko 20 miliona stanovnika;
2. sporazumom se ukidaju carine ali i necarinske barijere;
3. izgradnja stabilnih uslova za poslovanje i privlačenje stranih investicija u region;
4. povećanje konkurentnosti, efikasnosti i produktivnosti u zemljama članicama po osnovu ekonomije obima;
5. razvoj specijalizacije i kooperacije u regionu;
6. veća ponuda roba i usluga na objedinjenom tržištu;
7. povećanje izvoza i dr.

Ni jedna od zemalja zapadnog Balkana, sa svojim uskim tržištem i niskim nivoom ekonomskog razvoja ne bi mogla da se samostalno uključi u proces liberalizacije trgovine, a da to ne ostavi posledice na njenu ekonomiju. Iz tog razloga je povezivanje sa susednim zemljama u okviru CEFTA 2006 sporazuma prepoznato kao pouzdan način za prevazilaženje njihovih ekonomskih problema i njihovo brže uključivanje u globalne tokove. Po-

znatim prednostima CEFTA 2006 sporazuma, koji se odnose na podsticanje povećanja robne razmene u regionu, podsticanje zajedničke proizvodnje i izvoza, stvaranje povoljnije investicione klime i efikasnijeg usklađivanja sa ekonomskom i razvojnim politikama Evropske unije, treba dodati i činjenicu da dosledna primena ovog multilateralnog sporazuma može biti od velikog značaja za ekonomski opstanak zemalja zapadnog Balkana u periodima ekonomskih kriza (Lopandić, Kronja, 2010). U sistemu globalne ekonomije i opšte liberalizacije ekonomskih tokova, gotovo je nemoguće da jedna nacionalna privreda ostane izolovana od uticaja negativnih kretanja u svetskoj ekonomiji. U takvom sistemu, priključenje nekom obliku ekonomske integracije sa susjednim zemljama regiona ili sa zemljama iz šireg okruženja predstavlja ključ ekonomske stabilnosti zemalja koje imaju uska tržišta i pojedinačno skromne kapacitete za ekonomski prosperitet.

ZAKLJUČAK

Formiranje Zone slobodne trgovine na području jugoistočne Evrope i u okviru nje CEFTA sporazuma, zamišljeno je kao projekat čije je trajanje uslovljeno okončanjem procesa tranzicije zemalja potpisnica i njihovim formalnim članstvom u Evropskoj uniji. Pozitivni rezultati prvog CEFTA sporazuma koji je bio aktuelan početkom '90-tih godina prošlog veka poslužili su kao model i uporište za kreiranje svih narednih verzija tog sporazuma. Međutim, aktivnosti i dometi zemalja okupljenih u okviru najnovijeg, CEFTA 2006 sporazuma, daleko su ispod onih koji su ostvareni krajem prošlog i početkom ovog veka kada su njegove potpisnice bile zemlje centralne i istočne Evrope koje su 2004. godine postale članice Evropske unije. Skromni rezultati koji su ostvareni u već deceniju dugoj primeni CEFTA 2006 sporazuma, rezultat su međusobnih političkih odnosa zemalja zapadnog Balkana, nivoa njihovog ekonomskog razvoja i odsustva motivacije za raznovrsniju i obimniju saradnju u oblasti međusobne trgovine. Sve ove zemlje su u aktivnostima na planu spoljnotrgovinske razmene okrenute ka Evropskoj uniji, a u novije vreme i velikim tržištima poput Rusije, Kine, Indije i Turske, dok jedne u drugima ne prepoznaju značajne spoljnotrgovinske partnere. Iz tog razloga treba iskazati umereni optimizam kada je reč o očekivanim pozitivnim efektima ovog sporazuma na razvoj međusobne trgovine zemalja zapadnog Balkana, ubrzanje procesa tranzicije i njihovo priključenje Evropskoj uniji. U tim očekivanjima, treba uvažiti činjenice da se zemlje zapadnog Balkana, po međusobnim odnosima, dužini procesa tranzicije i ekonomskom razvoju dosta razlikuju od zemalja centralne i istočne Evrope, te ih je sa te strane nezahvalno porediti. Njihovo interesovanje za razvoj međusobne spoljnotrgovinske saradnje već čitavu deceniju nije izašlo iz minimalno utvrđenih okvira i sve je manje izvesno da će budućnost na tom planu doneti neki pozitivan preokret. Takođe ne treba zanemariti ni činjenicu da je i savremena Evropska unija, pod teretom ekonomske krize i unutrašnjeg prestrukturiranja, sve manje spremna da pod svoje okrilje primi zemlje za koje je tranzicija postala sinonim za dugotrajne političke, ekonomske i društvene probleme čije je rešavanje u perspektivi neizvesno.

LITERATURA

- Bajić, Vojislav i Miroslav Zdravković. „Srbija i CEFTA 2006“. U *Centralno-evropska zona slobodne trgovine i interesi Srbije*, uredila Edita Stojić Karanović, 63–82. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2008.
- Bjelić, Predrag. *Međunarodna trgovina*, treće dopunjeno izdanje. Beograd: Ekonomski fakultet, 2011.
- Božić Miljković, Ivana. „Istorijski aspekti liberalizacije međusobne trgovine balkanskih zemalja“. U *Balkan u procesu evrointegracije – strukturne promene i kultura mira*, 179–201. Niš: Filozofski fakultet, 2007.
- Delević, Milica. “CEFTA 2006 – deo regionalne saradnje (ekonomski stub procesa političke stabilizacije regiona)”. *CEFTA 2006 – izazovi i mogućnosti*, 7–12. Beograd: ISAC Fond.
- Kovačević, Mladen. *Međunarodna trgovina*. Beograd: Ekonomski fakultet, 2002.
- Lopandić Duško i Jasminka Kronja. *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*. Beograd: Evropski pokret Srbija i Friedrich Ebert Stiftung, 2010.
- Simić, Jovana, Dejan Đurić i Mila Mihajlović. “CEFTA i izvozna orijentacija zemalja zapadnog Balkana”. *Škola biznisa* 3 (2011): 52–59.
- Privredna komora Srbije. Regionalna saradnja i problemi u primeni CEFTA 2006; www.emins.org/uploads/useruploads/projektipdf/MilivojeMiletic, dostupno: septembar/2017.
- <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>; dostupno: decembar/2017.
- <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>; dostupno: januar 2018.

EFFECTS OF THE AGREEMENT ON CEFTA 2006 FOREIGN TRADE COOPERATION OF THE WESTERN BALKANS

Summary

Establishing a free trade zone in the region of Southeast Europe at the beginning of this century, has served as the basis for the realization of the idea of a multilateral free trade agreement, which would include countries in transition from the Balkans and Eastern Europe. The latest version of this agreement, CEFTA 2006, brings together the countries of the Western Balkans and Moldova, which are tasked with joint efforts to develop all forms of mutual cooperation, with particular emphasis on foreign trade cooperation. This paper analyzes the Western Balkan countries and their track record in this regard, the challenges that stand in the way of intensive development of their mutual trade cooperation on the basis of past performance and the current state of their economy, provides an assessment of the development of their future foreign cooperation under this Agreement.

Key words: Western Balkans, CEFTA 2006, trade, cooperation.

